

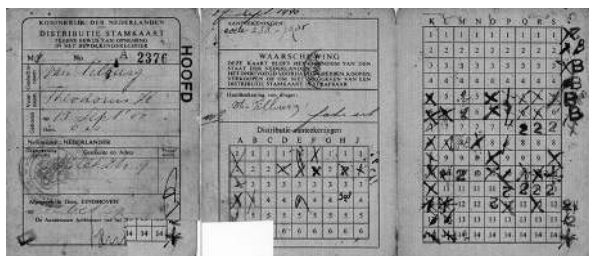
Distributie en de gevolgen

'Op de bon'

Om in tijden van schaarste de bevolking van (minimale) levensbehoeften te voorzien, gaat een regering meestal over tot distributie: het eerlijk verdelen van schaarse goederen. Iedereen kan tegen een redelijke prijs een bepaald rantsoen van goederen kopen die 'op de bon' zijn. Hamsteren en zwarte handel wordt met het stelsel zoveel mogelijk voorkomen.

Zowel tijdens de Eerste als Tweede Wereldoorlog kwam deze situatie van schaarste in ons land voor. Als gevolg van de Nederlandse neutraliteit in de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) zat ons land 'tussen twee vuren'. De Engelsen en Amerikanen beperkten of stopten de export van producten waar Nederland behoefte aan had, zoals graan, steenkool, olie, ijzer en staal. Daarom gingen in februari 1917 o.a. brood, bloem en rogge op de bon. Van de andere kant eisten de Duitsers dat zij handel konden drijven met het neutrale Nederland.

Bij distributie geeft de overheid distributiebonnen aan de bevolking. Daarvoor heb je een distributiestamkaart nodig. De Eerste Distributiestamkaart werd eind september 1939 uitgereikt en officieel ingevoerd op 11 oktober 1939. Deze

Door het uitgeknipte hoekje is de kaart ongeldig

distributiestamkaart werd verstrekt door ambtenaren van het distributiekantoor. Op deze kaart stonden je naam, adres, beroep en geboortedatum. De distributiewet werd op 24 juni 1939 officieel ingevoerd. De wet regelde zoals boven beschreven de rantsoenering van goederen in geval van nood en met name in oorlogstijd. Hieruit viel op te maken dat er al oorlogsdreiging aanwezig was. Vanaf 16 oktober 1939 werd begonnen met de distributie van suiker.

Kort voor de Tweede Wereldoorlog n.l. op 1 april 1937 was het Rijksbureau voor de Voorbereiding van de Voedselvoorziening in Oorlogstijd ingesteld.

Aan het hoofd stond ir. S.L. Louwes. Hij had tijdens de Eerste Wereldoorlog ervaring opgedaan met voedseldistributie als landbouwconsulent.

Persbericht

Hieronder staat een persbericht van het ministerie van Economische Zaken uit 1939.

'Vanaf dien datum zal men in den winkel slechts suiker kunnen koopen tegen inlevering van een nader aan te wijzen bon der Rijksdistributiekaart. Het rantsoen, dat men op dien bon, die geldig is van 16 oktober t/m 29 oktober kan verkrijgen, bedraagt ½ kg. Suiker.'

Het was winkeliers verboden vanaf 12 oktober suiker aan consumenten te verstrekken. Consumenten werd verzocht niet allemaal tegelijk op 16 oktober de bon in te wisselen. Omdat men er 'absoluut zeker van kon zijn dat men de toegewezen hoeveelheid suiker in de betreffende periode zou kunnen krijgen.'

Berekend was dat ½ kg. suiker voldoende moest zijn voor een normaal huishoudelijk gebruik. Er werden regelingen getroffen voor zieken, militairen met zaken- of ziekteverlof en 'hier te lande verblijvende vreemdelingen, die niet in het Bevolkingsregister staan ingeschreven'. Ook voor hotels, cafés- restaurants werden aparte regelingen ontworpen. Winkeliers kregen, gebaseerd op hun omzet, toewijzingen om suiker te kunnen kopen bij de grossier of fabrikant.

Het genoemde persbericht eindigde met de volgende tekst: 'Indien ieder medewerkt en de op hem betrekking hebbende voorschriften ten aanzien van de distributie nauwkeurig opvolgt, is het mogelijk, dat zelfs een onaangename noodzakelijkheid, als distributie der eerste levensbehoefte nu eenmaal blijft, met een minimum aan ongerief verloopt'.

Schaarse voedingsmiddelen en goederen waren zelfs in de jaren vijftig nog 'op de bon'. Koffie was het laatste product dat in 1952 weer vrij te verkrijgen was.

Distributiekring Elst nr. 462

De landelijke organisatie van de distributie, het Centraal Distributiekantoor (CDK) was gevestigd in Den Haag. Hieronder ressorteerden een aantal rijksbureaus en meer dan 500 distributiekringen. Voor kleine gemeenten werd een gemeenschappelijke regeling vastgesteld. Bij Ko-

ninklijk Besluit diende men samen een kring te vormen. Zo werd de gemeente Gendt ondergebracht bij de distributiekring Elst.

De eerste vergadering van de kring werd gehouden op maandag 11 september 1939 in het gemeentehuis te Elst. Op deze bijeenkomst waren aanwezig afgevaardigden van de gemeenten Bommel, Dodewaard, Elst, Gendt, Heteren, Huissen, Valburg en de secretarissen van Elst en Dodewaard. Burgemeester van Gendt was toen H.H. Crevels (1933-1945). Er was ook een afgevaardigde van Hemmen aanwezig, waarschijnlijk door toedoen van baron Van Lynden, burgemeester van Valburg en grootgrondbezitter in Hemmen.

Aan de orde kwamen: gemeenschappelijke regeling, secretariaat, agentschappen, personeel en kosten agentschappen, bureau distributiedienst, benoeming personeel distributiekantoor, bezoldiging personeel distributie- kringkantoor en begroting.

Benoemd werden:

Bommel: L.A.J.M. Ridder De van der Schueren

Dodewaard: D.J.C. Augustinus

Elst: G. Wassink (voorlopig)

Gendt: F.A.A. Smijers (voorlopig)

Hemmen: C.M. Ritsema

Heteren: mej. J. de Leeuw

Huissen: E. Vliem

Valburg: mr. G.A. F. Baron Van Lynden

In deze plaatsen kwamen ook agentschappen. Het kantoor van de distributiekring kwam in Elst in een gedeelte van het woonhuis Dorpsstraat 104. Voorzitter van de distributiekring werd de burgemeester van Elst, de heer W.Th. de Leeuw en secretaris van de distributiekring werd de heer H. Kammeraat, secretaris van de gemeente Elst.

Beschikbare bedragen voor agentschappen en salarissen

Om de eerste kosten te betalen kwamen de gemeenten overeen om, naar rato van het aantal inwoners, onderstaande bedragen beschikbaar te stellen.

Bommel : f 750

Dodewaard : f 300

Elst : f 900

Gendt : f 400

Hemmen : f 100

Heteren : f 450

Huissen : f 600

Valburg : f 700

Dit kwam neer op 10-11 cent per inwoner.

Op 26 september 1939 werd de gemeenschappelijke regeling inzake de inrichting van de distributiedienst voor bovengenoemde gemeenten vastgesteld.

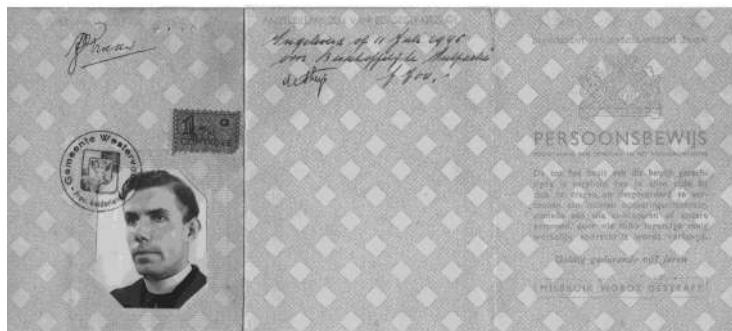
Voor Gendtse inwoners

Nog in september 1939 werden alle Gendtse gezinshoofden of afzonderlijk levende personen opgeroepen om de (toen) eerste *Distributiestamkaart* in ontvangst te komen nemen op het gemeentehuis aan de Markt (aan de dijk). De distributiestamkaart kon op vertoon van een legitimatiebewijs en oproepkaart in ontvangst worden genomen.

Het Gendtse distributiekantoor was het eerste jaar gevestigd in het gemeentehuis. De kaart uitwisselen met anderen zoals familieleden was verboden. Wanneer je de distributiebonnen had verkregen, kon je op aangekondigde tijden de winkels bezoeken om de aangewezen producten te kopen. In de krant stond elke week vermeld voor welke producten je bonnen nodig had en in welke week je die op kon halen. Omdat iedereen op het zelfde moment zijn bonnen moest inleveren, stonden voor de winkels vaak lange rijen mensen. Men had geld en distributiebonnen nodig. Had men wel geld maar geen bonnen, dan kon je niets kopen.

De bezetting van ons land

Toen de bezetting door de Duitsers begon op 10 mei 1940 werkte het distributiesysteem al volop in Nederland. De Duitse machthebbers hadden beloofd de vrijheid van de Nederlanders niet in te perken. Het dagelijks leven zou niet veranderen. Kinderen gingen in het begin gewoon naar school, de fabrieken werkten en de winkels waren op normale tijden open. Maar ze hielden zich niet aan de afspraak en stelden na enkele maanden van de bezetting toch nieuwe regels op. Ie-

dere Nederlander moest in de loop van 1941 een persoonsbewijs bij zich dragen. Verder werd de

verdeling van voedsel over de Nederlandse bevolking die eerder regionaal werd geregeld nu landelijk geregeld. De Duitsers gingen in de loop der jaren het dagelijkse leven steeds meer beheersen. De veranderingen waren ook binnen het gezin voelbaar. Nederlandse mannen en jongens werden verplicht in Duitsland te gaan werken. Hierdoor moesten huisvrouwen alleen zorg dragen voor het gezin. Daarnaast ontstond er een groot tekort aan voedsel. Gedurende de Hongerwinter van september 1944 tot de eerste maanden van 1945 moesten mensen vaak uren in de rij staan voor een half brood. Dit kwam vooral voor in de grote steden. In deze periode stierven meer dan 20.000 Nederlanders de hongerdood. In Gendt en omliggende dorpen hielp men elkaar en was er voldoende voedsel te verkrijgen. Bijna elke dag werden nieuwe maatregelen aan de Nederlandse bevolking opgelegd. Boeren raakten hun paarden kwijt aan de Duitse militaire machthebber en op pamfletten en in de kranten kon je lezen om hoe laat men diende te verduisteren. Mei 1943 kwam er een bevel tot inlevering van alle radio-ontvangtoestellen. Daar waar de Duitsers het nog voor het zeggen hadden werden eind 1944 mannen tot de leeftijd van 65 jaar opgepakt en gedwongen om voor de *Organization Todt* te werken. Deze organisatie, die in Nederland mensen oppakte om werkzaamheden te verrichten voor de bezetter, was genoemd naar zijn oprichter, Fritz Todt.

Het persoonsbewijs

Eind 1940 werd door de Duitse bezetter nog een maatregel ingevoerd. Iedereen ouder dan 14 jaar moest een persoonsbewijs bij zich hebben zodat je jezelf altijd kon legitimeren. Dit persoonsbewijs moest voorzien zijn van een pasfoto, vingerafdruk en handtekening. Wanneer je het persoonsbewijs bij aanhouding niet bij je had, kon

je hiervoor worden opgepakt. Vanaf 1941 kregen mensen van joodse afkomst op twee plaatsen een J in hun persoonsbewijs gestempeld. Dit werd met voorbedachten rade gedaan, zo kon men makkelijker Joden oppakken. Persoonsbewijzen

werden daarom regelmatig vervalst om mensen van joodse afkomst, verzetsmensen en onderduikers van goede papieren te voorzien. Ze konden dit alleen doen met behulp van de plaatselijke ambtenaren; die vervalsten dan de gegevens van de aanvrager. Joden die al een persoonsbewijs hadden gekregen, moesten zich in mei 1942 op-

nieuw melden. Door deze maatregel kwam daar de verplichting bij tot het dragen van de Jodenster zodat ze bij controles op straat direct te herkennen waren.

Wanneer gingen welke goederen op de bon?

In de loop van de oorlogsjaren kwamen er steeds meer goederen op de bon zoals uit onderstaand lijstje blijkt.

Juni 1940	Brood, bloem, koffie, thee, textiel, schoenen
Juli 1940	Grutterswaren, boter, margarine, spijsvetten
Aug. 1940	Zeep
Sept. 1940	Vlees en vleeswaren
Okt. 1940	Kaas
Nov. 1940	Eieren, koek, gebak, aardewerk, glazen voorwerpen, elektr. artikelen
Jan. 1941	Lucifers
Apr. 1941	Melk en aardappelen
Juli 1941	Jam en puree
Nov. 1941	Cacao en cacao-producten
Mei 1942	Tabaksproducten en versnaperingen
Sept. 1942	Taptemelk
Dec. 1942	Appelen en zuidvruchten
Mei 1943	Alle surrogaten
Aug. 1943	Groenten en fruit
Sept. 1943	Alle huishoudelijke gebruiksvoorwerpen
Juli 1944	Alle soorten vis

Vlees en vleeswaren op de bon

In september 1940 kwamen vlees en vleeswaren op de bon. Alleen kleine zelfstandigen, fabrieksarbeiders en arbeiders werkzaam in de land en tuinbouw kregen een vergunning voor het houden van een huisslachtvarken. Voorwaarde was

GENDT

Huisslachtingsregeling Februari.
— Het keuren voor de huisslacht-
ting voor de volgende straten
zal geschieden:

De Burchtgraafstraat, Doornen-
burgsestraat, Dorpstraat, Dries,
Dijkstraat, Essenpasstraat, Gal-
gendaal, van Halstraat, Kapel-
straat, Kerkstraat, Kleine Raalt,
Langestraat, Markt, Nijmeegse-
straat, Polder, Schoolstraat en
Waaldijk op 2, 10, 16, en 24 Febr.
Voor de Angerensestraat, Broek-
sestraat, Flierensestraat, Groe-
nestraat, Hegsestraat, Hemelstr.,
't Hof, Hogeveld, Kommerdijk,
Kruisstraat, Molenstraat, Mun-
nikhofsestraat, Olyhorststraat,
Smidstr., Wieringenhoek, Woerd-
sestraat; Zandvoort en Zand-
voortsestraat op 5, 11, 20 en 26
Februari.

De aangifte tot slachten dient
te geschieden tenminste zes da-
gen voor het tijdstip van het
slachten.

dat ze zelf een stukje grond hadden waarop vol-
doende voer kon worden geteeld voor het mesten
van een varken. Wanneer een gezin een slacht-
varken had, kreeg het een oormerk en werd zijn
gewicht geschat. Aan de hand daarvan werd be-
paald wanneer het gezin weer in aanmerking
kwam voor verstrekking van vleesbonnen. Voor
een varken werden vleesbonnen ingehouden van
vier personen van vier jaar en ouder gedurende
één jaar.

Een vleesbon gaf het recht op het kopen van
vlees, meestal 100 gram. Van juni 1945 tot no-
vember 1949 (tot zo lang was het vlees op de
bon) wisselde de hoeveelheid vlees per bon van
100 tot 300 gram.

Distributieagentschap Gendt

Burgemeester Crevels en de gemeentesecretaris
de heer Smijers vertegenwoordigden de gemeen-
te Gendt bij de eerste bijeenkomsten in Elst. Op
de bijeenkomst van 28 november 1940 bracht de
heer Smijers onder de aandacht dat de goederen-

voorraad voor de detaillisten eerder veel groter
was. De winkeliers wachtten dikwijls met onge-
duld op de nieuwe toewijzing. Ook bij de grote
zaken zoals Albert Heijn en De Gruyter was de
voorraad gering.

Hij vond dat de distributie was ingesteld om te
komen tot een betere verdeling van goederen,
maar dat hieraan werd tekort gedaan wanneer de
winkeliers niet in de gelegenheid gesteld werden
onmiddellijk na inlevering van de bonnen nieu-
we goederen te bestellen.

Ondanks de rantsoenering bleef het tekort aan
o.a. klompen, schoenen, benzine, kolen en fiets-
banden toenemen. Werklieden verrichtten werk-
zaamheden bijvoorbeeld in de landbouw met het
enige paar schoenen of klompen dat ze hadden;
waren die versleten dan zaten ze ook zonder
werk. Kinderen konden soms niet naar school
door gebrek aan schoeisel.

Het personeel van de agentschappen

Bij de vaststelling van de gemeenschappelijke
regeling werd voor ieder agentschap een ambte-
naar aangesteld. Gendt was een uitzondering en
kreeg er twee: de heren H. Verweijen en W.
Brits. Voor bekostiging van het agentschap

VRIJDAG 21 NOVEMBER 1947

Weer 'n bon voor extra vlees

's-GRAVENHAGE, 20 Nov. —
Voor personen van vijf jaar en
ouder (groepen a, b en c) wordt
wederom een extra-rantsoen van
100 gram vlees beschikbaar ge-
steld. In verband hiermede deelt
het C.D.K. mede, dat voor het
tijdvak van 23 Nov. t.m. 6 Dec.
a.s. op bon 028 alg. 100 gram
vlees of vleeswaren verkrijg-
baar is.

kreeg de gemeente Gendt f 400 uitbetaald
(ongeveer 10 ½ cent per inwoner).

Voor het distributie-kringkantoor te Elst werd
een leider en een hulpkracht aangesteld. In au-
gustus 1940 was duidelijk dat het personeel het
werk niet aankon en dat er uitbreiding nodig

was. Het bedrag voor bekostiging van de agentschappen werd verhoogd. Ze mochten hier zelf invulling aan geven. Voor elke gemeente kon (binnen dit maximumbedrag) het nodige personeel aangesteld worden. Met betrekking tot Gendt vroeg de voorzitter wie daar als agent moet worden beschouwd. De heer Smijers, gemeentesecretaris gedroeg zich als zodanig, terwijl het dezer dagen terug ontvangen arbeidscontract door zijn dochter was ondertekend. Burgemeester Crevels van Gendt zei toe deze aangelegenheid de volgende dag te zullen bespreken. Mejuffrouw Smijers was in dienst van de gemeente Gendt.

Het distributiekringkantoor te Elst kreeg steeds meer werk en was regelmatig aan personeelsuitbreiding toe. In 1942 had het kringkantoor acht personeelsleden: de leider, plaatsvervangend leider, chef afdeling verantwoordingen, twee ambtenaren, chef afdeling rantsoenbonnen en

tieagentschap. Uit de ondertekening van het arbeidscontract bleek dat mejuffrouw Smijers in dienst was van distributieagentschap Gendt.

Vergadering van 27 oktober 1941

Tijdens deze vergadering kwam de evt. opheffing van het agentschap Gendt aan de orde. De accountantsdienst was nl. van mening dat het agentschap Gendt moest worden opgeheven en ondergebracht bij het agentschap Bemmelen. Dat had twee oorzaken: het elimineren van de invloed van derden op de gang van zaken en een meer economische personeelsbezetting. Burgemeester Crevels van Gendt verklaarde zich tegen deze maatregel te verzetten. Hij had meegewerkt om voor 215 mensen het agentschap Hemmen te handhaven en nu zou hij voor een bevolking van 4000 zielen een tegengestelde beslissing moeten nemen. Behandeling van zaken vanuit Bemmelen was praktisch onmogelijk. Als voorbeeld noemde hij de afgifte van fietsbanden. Crevels vroeg of het voornemen tot opheffing zijn oorzaak vond in de onenigheid tussen de gemeentesecretaris en de agent. Een van de leden antwoordde dat dit er mee te maken had en het voorstel gedaan was om de invloed van de secretaris uit te schakelen. Crevels vond dat er ook een andere manier was, namelijk: het onderbrengen van het agentschap buiten het gemeentehuis en stelde voor een lokaal te huren in het gebouw Providentia. Voorzitter De Leeuw, burgemeester van

VOEDINGSMIDDELEN **BONKKAART**
10e PERIODE 1944 **KA-410**
 (3 SEPTEMBER-30 SEPTEMBER) **LAND**
 VOOR HOUDERS VAN INLEGVELLEN GA 401

BROOD 37 A (1)	BROOD 38 A (1)	BROOD 39 A (1)	BROOD 40 A (1)
BROOD 37 A (2)	BROOD 38 A (2)	BROOD 39 A (2)	BROOD 40 A (2)
BROOD 37 A (3)	BROOD 38 A (3)	BROOD 39 A (3)	BROOD 40 A (3)
BROOD 37 A (4)	BROOD 38 A (4)	BROOD 39 A (4)	BROOD 40 A (4)
37 B BROOD	38 B BROOD	39 B BROOD	40 B BROOD
37 B BROOD	38 B BROOD	39 B BROOD	40 B BROOD

bonnencontrole en twee reizend agenten met het oog op de tabaksdistributie

Klachten van het agentschap Gendt

Burgemeester Crevels noemde tijdens de bijeenkomst van 21-4-1941 enkele gevallen waarin hij meende dat zijn gemeente niet juist behandeld werd. Er werden te weinig schoen- en rijwielbonnen verstrekt. Ook meldde hij dat er weinig plaats was in het gemeentehuis voor het distribu-

Vrijstelling van rijwielvordering

De burgemeester van WESTERVOORT verklaart, dat Kroesen,
Antonius Gerhardus
 geboren op 3 April 1914
 te Bergh Gled
 wonende te Westervoort
 houder van persoonsbewijs no. W. 39
1.008 is vrijgesteld van de verplichting tot inlevering van heerenrijwielen.

WESTERVOORT, 31 Juli 1942.

De burgemeester voornoemd,

K 538

Elst, antwoordde dat Verweijen (agent Gendt) het werken moeilijk werd gemaakt. Als hij bijvoorbeeld de schrijfmachine wilde gebruiken, had juist de secretaris die nodig. Verweijen scheen als volontair der secretarie ontslagen te zijn, omdat hij iemand een schoenenbon verstrekt had tegen de zin van de heer Smijers. In elk geval kon het agentschap niet langer in het gemeentehuis ondergebracht blijven. Toen rees de vraag wat er met mej. Smijers moest of zou gebeuren als het agentschap elders gehuisvest werd. Alle leden waren het er over eens dat mejuffrouw Smijers een keurig meisje was, en vroegen of zij in Bemmelse tewerkgesteld zou kunnen worden om zo de invloed van haar vader uit te schakelen.

25 november 1941: reorganisatie van de distributiedienst

Eind 1941 werd in Providentia, eveneens op de Markt, (de voormalige Waterstaatskerk) een grote kamer met kachel gehuurd. Ook werd een tweedehands schrijfmachine aangeschaft. Voorheen deelden de gemeentesecretarie en het distributiekantoor een schrijfmachine. Zoals vermeld verliep dit niet altijd in goede harmonie. Mejuffrouw Smijers werd door deze reorganisatie in Bemmelse tewerk gesteld.

Aangepaste bedragen voor agentschappen en salarissen

Omdat de agentschappen steeds meer werk kregen, stegen de kosten. Daarom werden er nieuwe bedragen vastgesteld.

Elst	f 2700
Bemmel	f 2160
Valburg	f 2100
Heteren	f 350
Gendt	f 1200
Huissen	f 1800
Dodewaard	f 900
Hemmen	f 300

Mei 1942

In deze vergadering kwam naar voren dat het agentschap Gendt nog niet goed werkte. Ambtenaar Verweijen werd naar Bemmel overgeplaatst. Zijn plaats in Gendt werd ingenomen door de Bemmelse ambtenaar Piet van Hal. Burgemeester Crevels vroeg hoe het kwam dat het personeel nu al wist van deze voorgenomen overplaatsingen, terwijl dat bij het kringbestuur en hem onbekend was. Hij achtte dit onjuist.

Voorts wees de heer Crevels erop dat de huur

van de grote zaal in Gendt f 20 per dag was. Hij opperde de mogelijkheid om de kosten te beperken wanneer het dorp Doornenburg de distributiebescheiden in Gendt kwam afhalen. Crevels

Distributiekring Elst - 462

De Directeur van bovengenoemde dienst maakt bekend, dat de uitreiking bonkaarten 711, alsmede tabak, versnaperingen en gecombineerde kaarten zal plaats vinden op de navolgende data en uren:

HUISSEN (Zelfverzorgers)

Maandag 25 Aug. voor de letters R t/m V van 9,30—12 en van 1—3 uur.

Dinsdag 26 Aug. voor de letters W t/m Z van 9,30—12 en van 1—3 uur.

ANGEREN (Café Puplichuizen) Zelfverzorgers

Woensdag 27 Augustus voor de letters L t.m. Z van 9.30—12 en van 1—3 uur

DOORNENBURG (te Gendt) Zelfverzorgers

Donderdag 28 Augustus voor de letters A t.m. K van 9.30—12 en van 1—3 uur

Woensdag 27 Augustus voor de letters L t.m. Z van 9.30—12 en van 1—3 uur

BONNENLIJST

Tabak K 31 1 rantsoen
 Tabak K 32 1 rantsoen
 Tabak K 35 2 rantsoenen
 Sigaretten of kerftabak.

merkte ook nog op dat Van Hal bij zijn overplaatsing van Bemmel naar Gendt een salarisverhoging kreeg van f 300 en thans f 1200 per jaar verdiende, terwijl Verweijen die van Gendt naar Bemmel ging minder loonsverhoging kreeg. Hij vond dit niet juist. De heer Brits ging naar Elst en mej. Smijers kwam weer terug naar Gendt.

Controle op tabak

Het kringkantoor te Elst kreeg steeds meer werk en was regelmatig aan personeelsuitbreiding toe. In 1942 had het kringkantoor acht personeelsleden, waaronder de al genoemde twee reizend agenten met het oog op de tabaksdistributie.

In mei 1942 waren tabaksproducten en versnaperingen op de bon gekomen. In de jaren dat tabak op de bon was verwerkt veel rokers kersen-

blad door de tabak. Straffe rokers die helemaal door de tabak heen waren, rookten zelfs puur kersenblad. Enkele sigarettenmerken waren Fiftie-Fiftie, Plaza en London Opinion.

Na de oorlog probeerden veel mensen tabakszaad of liever tabaksplanten te bemachtigen. Bart Schouten uit de Woerdsestraat bood in mei 1946 al tabaksplanten ter verkoop aan. De vraag naar tabak was zo groot, dat er zelfs een vereniging van Nederlandse-Amateur-Tabakkers werd opgericht: de N.A.T. De distributiedienst kocht die tabak op voor verwerking maar ook de N.A.T. maakte zelf sigaretten van het merk Amateur Sigaretten waarvan de prijs een cent per sigaret bedroeg. Op een pakje van twintig stuks kwam

nog wel vier cent belasting. In de dagbladen werd door fabrikanten tabak te koop gevraagd onder no. Bureau van dit blad. Eind 1946 reisde een tabak-aankoopcommissie naar Amerika en kocht daar een grote hoeveelheid grondstoffen voor de tabakverwerkende industrie. Ook werd er een grote hoeveelheid sigarettentabak uit Rhodesië aangevoerd, deze sigaretten kregen de naam Rhodesia. In 1949 ging de tabak van de bon.

Piet van Hal

Voor het agentschap Bemmél werd in maart 1941 Piet van Hal aangenomen. Piet kwam uit het Limburgse plaatsje Bunde en had zich gevestigd te Bemmél, eerst op het adres A 331 en later op de Papestraat A 466. In maart 1942 werd hij aangesteld op het kringkantoor te Elst. Op een vergadering kwam naar voren dat het agentschap Gendt niet goed werkte. Juni 1942 kreeg Piet de leiding over het agentschap Gendt. Op 27 juni 1942 ondertekende Piet de arbeidsovereenkomst. Hij trouwde op 10 november 1942 met Helena

Francisca de Haas uit Bemmél en het paar ging in Gendt wonen aan de Dorpstraat. Werken voor de distributiedienst was toen niet

makkelijk, zeker als je oog had voor degenen die ondergedoken waren. Ondanks dat Piet zijn werknemersverklaring ondertekend had, waarin hij zich naar eer en geweten zou onthouden van handelingen gericht tegen het Duitse Rijk, werd hij toch lid van de Landelijke Organisatie voor

ven: algehele verzwakking.

Toen Piet werd gearresteerd was zijn vrouw Helena in verwachting. Na zijn arrestatie was hij doodsbang dat ook zij erbij betrokken zou raken, maar dat is gelukkig niet gebeurd. Op 9 juli 1944 is bij Helena een dochter geboren die de naam Rita kreeg.

VERKLARING

betreffende nakoming van verordeningen van den Rijkscommissaris e.s. afgeleid door (naam): *P. P. v. Hal.*

ambtenaar van den distributiedienst in den distributiekning Elst.

Ik verklaar hierbij plechtig, dat ik, zolang ik mijn ambt waarneem, de verordeningen en andere bepalingen van den Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied en van de hem ondergeschikte Duitse organen naar eer en geweten zal nakomen en mij zal onthouden van elke handeling, gericht tegen het Duitse Rijk of de Duitse Weermacht.

Met bekrachtig ik door mijn handtekening.

Binnen 17 Maart 1942.

Handtekening:

Gemeente Elst

Hulp aan Onderduikers. De LO zorgde voor onderduikadressen en distributiebonnen. In juni 1943 werd voor agentschap Gendt mej. Leensen aangenomen als vaste kracht. Op 18 november 1943 werd Piet gearresteerd door de NSB-burgemeester Bruynis van Elst. Op dezelfde dag schorste hij ook mej. Braam (dochter van Hendrik Braam). Burgemeester Crevels die van deze arrestatie niet op de hoogte was gebracht, deed zijn beklag bij Bruynis. Die beweerde later dat hij er niet bij was geweest en dat deze arrestatie verricht was door de Sicherheitspolizei. Maar de arrestatie was wel degelijk door hem gedaan. Medewerkers van de distributiedienst Gendt, waaronder mej. Leensen, hadden hem gezien en als een bezetene tekeer horen gaan. Piet heeft een nacht gevangen gezeten in een cel onder het gemeentehuis in Gendt. Daarna is hij naar de Koepel in Arnhem overgebracht. Via kamp Vught is hij naar kamp Buchenwald gedeporteerd waar hij op 14 maart, bijna twee maanden voor het einde van de Tweede Wereldoorlog, is overleden. Als overlijdensoorzaak werd opgege-

Tweede Distributiestamkaart

De tweede distributiestamkaart werd door de Duitse bezetter ingevoerd om de duizenden onderduikers van voedsel af te snijden. In het begin van 1944 kwamen door vervalsingen en diefstallen uit distributiekantoren zoveel valse persoonsbewijzen, distributiekaarten en andere papieren in omloop, dat de registratie van de Duitsers vrijwel waardeloos was geworden. Dit was de reden dat er een tweede distributiestamkaart werd ingevoerd. Deze tweede distributiekaart veroorzaakte veel paniek bij het verzet, want daardoor werd het moeilijker om vervalsingen te maken terwijl die broodnodig waren voor de vele onderduikers die er waren, ook in Gendt. Meestal waren men-

AANTEKENINGEN							TWEDE DISTRIBUTIE STAMKAART	
...	A	B	C	D	E	F	M	V
...							462° No 054773	
...							Holland	4880
...							Hermane Rutgers	
...							20. sep. 1946	
...							GENDT (GENT)	
...							0132	

AANTEKENINGEN							TWEDE DISTRIBUTIE STAMKAART	
...	A	B	C	D	E	F	M	V
...							462° No 054774	
...							Holland	4880
...							Herman A.	
...							21. Jun 1946	
...							GENDT (GENT)	
...							0132	

sen ondergedoken, omdat ze niet voor de Duitse bezetter wilden werken in Duitsland. Verzetsgroeperingen pleegden regelmatig overvallen op de distributiekantoren waar de bonnen werden bewaard. Deze bonnen werden dan weer verdeeld onder de mensen die onderduikers in huis,

kelders, schuren of hooibergen hadden. Het zou nu veel moeilijker worden om te frauderen. De nieuwe stamkaart was nu alleen geldig in het eigen district, dus de woonplaats die officieel op het persoonsbewijs stond aangegeven. Hij moest ook persoonlijk op het gemeentehuis worden afgehaald. Op het persoonsbewijs werd dan een zegel geplakt, waarvan het nummer correspondeerde met dat van de nieuwe stamkaart. Met de invoering van de nieuwe stamkaart werd de eerste ongeldig gemaakt door er een hoekje af te knippen. Ons land werd in 503 distributiekringen verdeeld, die elk hun eigen nummer kregen. Dit nummer kwam voor op de stamkaart, inlegvel, controlezegel en de inlegvelbonnen. De hoekjes van de oude distributiestamkaarten, waarmee de ambtenaren het aantal uitgereikte stamkaarten moesten verantwoorden, drukte de PBC (Persoons Bewijs Centrale van het verzet) op grote schaal na. Bij de uitreiking hielden Duitsers en NSB-ers toezicht en hanteerden daarbij registers van gezochte personen.

Distributiebonnen voor onderduikers

Gendt had in de oorlogsjaren twee officieel in dienst van de gemeente zijnde politieagenten, de opper-wachtmeesters Theo van Dalen en Jan Kersten. In 1943 werd daar nog een wachtmeester De Kuiper aan toegevoegd. Theo van Dalen nam in de oorlogsjaren 1940/1945 een bijzondere positie in die fel gericht was tegen de Duitse bezetter. In zijn huis aan de Dijkstraat 31 zaten naast zijn gezin (vier personen) acht mensen ondergedoken; de uit zes personen bestaande joodse familie Cohen, Stef Nissen uit Gendt en een zekere Jan uit Haaksbergen. Dat was in die tijd

De joodse doktersfamilie Cohen

toch een gewaagde onderneming. Eind 1944 had hij zelfs nog twee geallieerde piloten en drie Duitse deserteurs in huis, die na een bombardement op en rondom zijn woning weer een onderkomen kregen bij boeren in Flieren. Deze men-

sen en andere onderduikers werden 's nachts door Stef Nissen en Truus Voermans van eten en bonnen voorzien. Deze bonnen waren toen nog afkomstig van Piet van Hal. NSB-burgemeester Becude die Crevels vervangen had, werd door Theo van Dalen vaak om de tuin geleid. Theo fietste dan met hem door Gendt en terwijl hij zeker wist dat bij een bepaalde boer geen onderduikers zaten, maakte hij de opmerking: 'Daar moeten we maar eens gaan controleren'. Becude vond hem een plichtsgetrouwe politieagent, terwijl Theo alles in het werk stelde om wat maar met de Duitsers te maken had, te saboteren. Theo en zijn vrouw Bets kregen in 1974 de Yad Vashem onderscheiding, de hoogste die Israël kent.

De fam. Van Dalen ontvangt de Yad Vashem

NSB-burgemeester Bruynis van Elst

NSB-burgemeester N.W. Bruynis, bijgenaamd Rooie Nico, was een najager van zijn idealen en had zich toen het Hitler-regiem de kop opstak al spoedig aangemeld bij de N.S.B. In december 1942 werd hij benoemd in de gemeente Elst. De eerste officiële daad die hij verrichtte was het achter slot en grendel zetten van de gemeentesecretaris Hendrik Kammeraat. Ongeveer gelijk met de arrestatie van Piet van Hal in 1943 werden in Elst ook een aantal distributieambtenaren gearresteerd. In de periode dat Bruynis burgemeester van Elst was, zijn door zijn toedoen 20 distributieambtenaren gearresteerd. Deze mensen kwamen uit Elst, Valburg, Bemmelen en Gendt, waarvan er 9 naar verschillende concentratiekampen afgevoerd zijn en daar zijn overleden. In januari 1944 had hij zich nog aangesloten bij de Germaansche SS.

Op 7 september 1949 stond N.W. Bruynis voor de rechter in Arnhem. De eis was acht jaar gevangenisstraf. Twee weken later werd hij veroor-

GEMEENTE ELST

POSTREKENING 62460

VERZOEK BIJ ANTWOORD AAN TE HALLEN

No. 287.

BERICHT OP SCHRIJVEN VAN:

ONDERWERP:

Arrestatie over-
heidspersoneel.

Aan
den Heer Burgemeester der gemeente

G E N D T.

Mit.: geen.

ELST, 17 Februari 1944.

Aangezien mij gebleken is, dat U geen nauwkeurige mededeelingen hebben bereikt omtrent de aanhouding van den ambtenaar van den distributiedienst, de Heer van Hal, welke de leiding had van het agentschap te Urent, heb ik de eer U te berichten, dat de Aussenstelle Arnheim der S.D. heeft toegestaan U mede te deelen, dat deze arrestatie verricht is door en vanwege de Sicherheitsdienst te Arnheim.

Ter vermindering van misverstand merk ik hierbij tevens op, dat mijn aanwezigheid in dit (en dergelijke gevallen) - als Hoofd van den Distributiekring Elst verlangd is. In deze hoedanigheid worden ook alleen mijnerzijds sedert het begin van de onderhavige kwestie geregeld inlichtingen verstrekt aan den Commissaris der Provincie Gelderland.

Mijns inziens is dit de juiste handelwijze; bovendien wordt daarbij voorkomen, dat door onvoldoende bekendheid met de feiten een onjuiste voorstelling van de gang v zaken wordt gegeven.

Er/vL.

DE BURGEMEESTER VAN ELST,

1/12

stond toch een verzetsgroep in Gendt? Of dacht men dat het niet zo'n vaart zou lopen en het alleen een waarschuwing zou zijn? Na één nacht in het gevang in Gendt is Piet naar de Koepel in Arnhem gebracht. De avond voor de geboorte van zijn dochter is zijn vrouw nog op de fiets naar Arnhem geweest om Piet te bezoeken. Piet heeft zijn dochter niet meer mogen zien, want kort hierna werd hij naar kamp Vught overgebracht en vandaar naar het concentratiekamp Buchenwald. Daar in hij op 14 maart 1945 op 27 jarige leeftijd overleden.

De gemeente Gendt heeft in 1955 een straat naar hem vernoemd. Aan Piet van Hal is

deeld tot zes en een half jaar gevangenisstraf met aftrek van vier jaar en drie maanden voorarrest en ontzetting uit het kiesrecht voor het leven

Het agentschap Gendt na de oorlog

In mei 1944 verhuisde het distributiekantoor naar de Nijmeegsestraat, A116 in een ruimte van de wed. J.J.Th. Geveling. Augustus 1944 werd toestemming verleend door het Centraal Distributiekantoor om dit kantoor te verbeteren. Er werden twee loketten aangebracht en de wacht-ruimte werd vergroot. Na de Tweede Wereldoorlog is het distributiekantoor gehuisvest geweest in een ruimte bij Herman Boerstal.

Slot

De arrestatie van Piet van Hal en het gevolg daarvan bleef na de Tweede Wereldoorlog in stilzwijgen gehuld. Was er in Gendt toch iets misgegaan? Mensen waarvan ik dacht dat ze mij meer informatie konden geven, haalden hun schouders op. Piet van Hal was hoofd van het distributiekantoor in Gendt en verstreekte bonnen aan onderduikers. Dat is door nu nog levende medewerkers van hem bevestigd. Hij heeft zelfs na zijn arrestatie in Gendt nog aan een medewerkster laten weten waar ze de bonnen bij hem thuis kon vinden. Waarom is het niet gelukt hem te bevrijden zodat hij kon onderduiken? Er be-

Rita bij het portret van haar vader tijdens onze tentoonstelling over de oorlogsslachtoffers

postuum het Verzetsherinneringskruis verleend. Aan dochter Rita is het Verzetsherinneringskruis van haar vader op 21 april 1983 overhandigd.

Henk Klaassen

Bronnen:

Mevr. A. van Oijen-Brussen
Mevr. B. Gerrits-Leensen
Mevr. G. Voermans
Dhr. G. Visser

Eerder gepubliceerd in Ganita mare 2009- 3